

<https://interscience.uz/>

ISSN 2181-1709 (P)

ISSN 2181-1717 (E)

SJIF: 3.805 (2021)

2023/12

**TA'LIM VA
INNOVATION
TADQIQOTLAR**

**ОБРАЗОВАНИЕ И
ИННОВАЦИОННЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ**

**EDUCATION AND
INNOVATIVE
RESEARCH**

TA'LIM VA INNOVATSION TADQIQOTLAR
ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH

№12/2023
DEKABR (3)

Muassis:
 Buxoro davlat universiteti
 Fan va ta'lim MChJ

Bosh muharrir: Ma'murov
 Bahodir Baxshullayevich

Jamoatchilik kengashi raisi:
 Xamidov Obidjon Xafizovich,
 Buxoro davlat universiteti
 rektori

Mas'ul kotib: Akramova
 Gulbahor Renatovna

Texnik muxarrir: Davronov
 Ismoil Ergashevich

Tahririyat manzili:
 Buxoro shahar,
 Q.Murtazoyev ko'chasi, 16-uy

E-mail:
 eirjurnal2020@gmail.com

Jurnalning elektron sayti:
 www.interscience.uz

Jurnal OAK Rayosatining
 2021 yil 30 sentyabrda
 306/6-son Qarori bilan
PEDAGOGIKA,
PSIXOLOGIYA,
FILOLOGIYA, TARIX
FANLARI bo'yicha falsafa
 doktori (PhD) va fan doktori
 (DSc) ilmiy darajasiga
 talabgorlarning dissertatsiya
 ishlari yuzasidan asosiy
 ilmiy natijalarini chop etish
 tavsiya etilgan ilmiy nashrlar
 ruyxatiga kiritilgan

Bosishga ruxsat etildi:
 25.12.2023 y.
 Qog'oz bichimi 60x84 1/8.
 b/t.12,5.

Buyurtma raqami №2448.
 «FAN VA TA'LIM»
 nashriyotida chop etildi.
 Buxoro shahar

Jurnal 28.07.2021 yilda 9305
 raqami bilan O'zbekiston
 Ommaviy axborot vositalari
 davlat ro'yxatidan o'tgan

Jurnal 2020 yilda tashkil topdi
 va 2 oyda 1 marta chop etildi.
 2021 yil noyabr oyidan
 boshlab har oyda 1 marta
 o'zbek, rus va ingliz tillarida
 chop etiladi

«Ta'lim va innovatsion
 tadqiqotlar ISSN 2181-1709
 (P); 2181-1717 (E)» xalqaro
 ilmiy-metodik jurnalidan
 ko'chirib bosish tahririyatning
 roziligi bilan amalga oshiriladi

07.00.00 – TARIX FANLARI	
Altiboyev Y. E. Ulug`bek akademiyasining tarixiy ahamiyati	7
Daminov N. A. Mustaqillik yillari Samarqand viloyati iqtisodiy rivojlanishida xorijiy investitsiyalarning o'rni (1991-2016 yy.)	12
Gulboev N. N. Xiva xonligida harbiy ish tarixidan	17
Hamroev Sh. Sh. O'zbekistonda mustaqillik arafasi va uning dastlabki yillarida bozor iqtisodiyotiga o'tish shart sharoitlari	23
Mamadaliyev H. Somoniylar sulolasi hukmronligi davrida tarix fani holati: asosiy yo'nalishlar, asarlar va ularning ahamiyati	27
Mirxakimova F. X. O'rol Tansiqboev uy muzeyi	31
Xomitov R. X. O'zbekistondagi belaruslar haqida	34
Якубов Х. М. Финикия ва унинг тарихий савдо-сотиқ муносабатлари	40
Choriev Sh. Sh. O'zma hujjatlari O'zbekiston SSR sog'liqni saqlash tarixiga oid manba sifatida (1924-1941 yillar)	44
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
Абдуллаева Р. Х. Описание внешности человека в русской и узбекской лингвокультурах (на материале пословиц русского и узбекского языков)	47
Asadova Ch. S. Badiiy asar qaxramoni nutqidagi hissiy emotsional jumlar tarjimasida asliyatni saqlash (G'. G'ulomning "Shum bola" asari tarjimasida misolida).	54
Axrorova M. A. Avloniy ijodida Navoiy an'analari	59
Amriddinova Nazira Shamsidinovna Subordinate devices of structural semantic converting of the phraseological units (on the base of English and Tajik languages)	64
Hasanova M. G'. ,Ametova U. Badiiy asar tahlili haqida	68
Jabborova D. I. Yozuvning xorijiy tilni (ingliz tili) o'rganishdagi roli	70
Rasulova S. U. Vashington irving asarlarida satira va yumor ifodalanishining lisoniy manzarasi	75
Sotvoldiev S. Alisher Navoiy «NAZMU-L-JAVOHIR» asaridagi arabizmlarning stilistik funksiyalari	80
Saidova R. A. Badiiy matni struktur-semiotik tahlil qilishning o'ziga xos xususiyatlari	84
Sodiqova Sevinch Aliyevna Zamonaviy elektron lug'atlar yaratishning nazariy va amaliy asoslari	87
Тагаева Т. Б. Когнитивная метафора как способ характеристики профессиональной языковой личности актрисы. (Театр»С. Моэма)	90
Tulanbayeva Shahnozahon Shavkatbekovna The English Internet Commentary: Analyzing Sympathetic Expression	94
Xo'janova G. Bilim – saodat yo'li	100
Sha Rula Subplots in Chingiz Aytmatov's novel the day lasts more than a hundred years	103

Maqolada keltirilgan
 faktlarning
 to'g'riligi uchun muallif

Shavkatov Sh. Sh. O'zbek tilida fe'lni fe'lga bog'lovchi vositalarning semantik xususiyatlari	107
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
Abidova N. Q. Autizm spektorli bolalarda ijtimoiy-maishiy malakalarini rivojlantirish	111
Arabbayev A. X. Ilmiy elektron kutubxonalar dolzarb muammolar va ularni hal etishning zamonaviy usullari	114
Атамурадов Х. Ю. Ўқувчиларда ҳуқуқий саводхонликни ривожлантириш тамойиллари	121
Ашуров З. Эффективно использовать доступные технологии и улучшить результаты обучения иностранным языкам	124
Bakhranova U. I. “Elektrotexnika” fanini “Umumiy fizika” fani bilan integratsiyalab o'qitishda virtual laboratoriya stendlaridan foydalanish metodikasi	128
Berdiyorova G. D. Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashning umumiy masalalari	135
Bobomurodov F. I. Kurashchilarda qo'llaniladigan an'anaviy «tashlash» harakatlarining biomexanikaviy yondashuv asosida klassifikatsiyalash.	138
Bobomurodova N. J. Zamonaviy ta'lim mazmunida yoshlarda ekologik tafakkurni shakllantirish	143
Botirova S. M. Tarix darslarida innovatsion texnologiyalar asosida o'quvchilarning kommunikativ va nutqiy qobiliyatlarini rivojlantirishning metodik asoslari	147
Bozorov Otabek Yo'lchi o'g'li Bo'lajak logopedlarning metodik kompetentligini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari	152
Fu Lei the analysis on difference between machine scoring and human scoring in writing assessment	155
Ibragimova M. M. Yangi O'zbekiston sharoitida badiiy gimnastikani rivojlantirish imkoniyatlari va istiqbollari	161
Исманова М. А. Талабаларда касбий-креативлик кўникмаларини шакллантиришнинг педагогик-психологик хусусиятлари	165
Jo'rayev A. R. Gidravlika. issiqlik texnikasi fanini o'qitishda virtual laboratoriyalardan foydalanish metodikasi	168
Jo'rayev F. A. Jamoat xavfsizligi va deviant xulq-atvorli o'smirlar: muammolar va echimlar	174
Jumayeva M. Sh. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi pedagogik faoliyatini takomillashtirishning ahamiyati	178
Karimov F. X. O'rta yoshdagi 45-60 yoshli erkaklar uchun jismoniy tayyorgarlikni hisobga olgan holda sog'lomlashtiruvchi mashqlar jamlanmasini ishlab chiqishda nazariy yondoshuvlar.	182
Karimova G. Q. Jadidchilarning ilm-ma'rifat tarqatishdagi jonbozligi	185
Kaziyeva T. T. Talabalarda diologik nutq orqali ijodiy fikrlash ko'nikmalarini takomillashtirish	189
Камалова Д. Т., Жумаева Ф. Р. Рус тилини хорижий тил сифатида уқитишнинг услубий-дидактик таъминотини такомиллаштириш	194
Kdirniyazova O. A. Ommaviy axborot vositasida Talaba-yoshlar ma'naviy-axloqiy sifatlarini takomillashtirish dolzarb pedagogik muammo sifatida	197
Keldiyorov.Sh.E. Malakali kurashchilarning musobaqa va mashg'ulot jarayonini pedagogik nazorat qilishning nazariy-metodik asoslarini takomillashtirish	202
Koshanova N. M. Zamonaviy jamiyatda intellektual madaniyatning rivojlanishi: muammo va imkoniyatlar	208
Kurbanov. .SH. N. Kurashchilarning kurash usullari va taktik harakatlarini o'zlashtirish darajalari	213
Mahkamova D. O'quvchilarni kasbga yo'naltirishda qo'llaniladigan integrativ metodlar	218
Madatov I. Yu. Oliy ta'lim muassalarida inklyuziv ta'limni rivojlantirish: muammo va yechimlar	223
Muxametov A. M. Jismoniy mashg'ulotlar, jamoat sport va salomatlik tadbirlaridagi yukalamalarni takomillashtirishning ilmiy va metodologik asoslari	229
Nazarova K. F. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish jarayonini loyihalashning mavjud holati tahlili	233

Nizomova Nodira Paxrutdinovna “Umumiy o'rta ta'lim muassasa o'qituvchilarining muloqot madaniyatini shakllantirishning pedagogik xususiyatlari”	237
Qarshiyeva Z. Sh. Bo'lajak o'qituvchining reflektiv pozitsiyasini rivojlantirish modelini loyihalashtirish.	241
Qo'ylieva Sh. R. O'quvchilarda tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirish zarurati va ahamiyati	245
Raxmonov I. U., Qurbonova R. Sh., Uzaqov N. Ch., Nematov L. A. Advanced rendering techniques for educational simulators in fundamentals of power supply	247
Рахимов Б. Х. Формирование научно-исследовательского интеллекта у будущих учителей на основе информационной культуры	252
Samandarov M.I. Xorazm dialekti shartlarida o'zbek o'rta ta'lim maktablarida og'zaki nutqni o'rgatish vositasi sifatida mavzuy taqdim	256
Sirojiddinov M. Zaxira kadrlarni tayyorlashda Innovatsion texnologiyalar mazmuni	259
Tajiboev E. M. O'zbekiston respublikasida milliy va mumtoz musiqaga bo'lgan munosabatlar	263
Turdaliev Sh. H. Maktabgacha yoshdagi nutq nuqsoni bo'lgan bolalarni o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishda fikrlash operatsiyalarini rivojlantirish mazmuni	267
Turdaliyeva D. 5-6-sinf o'quvchilariga o'zbek dekorativ-amaliy san'atini o'qitish metodikasi	273
Туганова Л. Дж. Диний қадриятлар ва унинг ижтимоий аҳамияти	277
Tursunova Shaxnoza Sherzodovna Modern methodological approaches to the development of written speech skills	280
Усманов У. Б. Таълим муассасаларида маънавий-маърифий ишларни ташкил этишга доир исхотлар мазмуни таҳлили	284
Xaydarov O. O'quvchilarda qadriyatli munosabat tajribasini shakllantirish jarayoni	288
Xujaqulov A. X. Bo'lajak muhandislarga ixtisoslik fanlarini o'qitish metodikasini takomillashtirish	292
Xusniddinova B. Bo'lajak logoped-o'qituvchining kasbiy kompetentligi va uning komponentlari	298
Yadgarova D. I. Methods of mastering a second language and the organization of the work of preschoolers	302
19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI	
Abduraxmonov F. K. Bola shaxsining shakllanishida “Ota obrazi” haqidagi tasavvurlarning psixologik tahlili	307
Boltayev S. I. Keksalik yoshining psixologik xususiyatlari	312
Ismaylova R. N. Oiladagi zo'ravonlik muhiti va bola rivojlanishi	316
Narmetova Y. K. Psixosomatikaning rivojlanish tarixi	322
Norbekova B. Psixologiyada shaxs etnopsixologik xususiyatlari va stereotiplari shakllanishi bo'yicha psixologik tahlillar	326
Normurodov G'. A. Yuridik tashkilotlarga psixologik xizmat ko'rsatishning psixologik mexanizmlari	330
Nurmonova Z. A. Keksalar migratsiyasining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	334
Ro'ziqulov F. R. O'zbek oilalaridagi ajralishlarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlariga turli avlod vakillarining munosabatlari	339
Ruzmatova Nigina Shotillo qizi Psixologik farovonlikning o'qish va kasbiy faoliyatdagi o'rni Chirchiq davlat pedagogika universiteti Pedagogika fakulteti Psixologiya kafedrasida o'qituvchisi	344
Самарова Ш. Р. Педагог фаолияти самарадорлигининг шахслилик детерминантлари	349
Tashanova Farida Zoirovna Talabalarda pedagogik empatiyani rivojlantirishning psixologik shartlari.	355
Umarova M. Zigmund Freydning psixologik qarashlari: keng qamrovli tadqiqot	358
Xodjayeva S. Q. Talabalarda psixologik bilimlarni anglash va kreativ tafakkurni rivojlanishida idrok qilishning o'ziga xosligi (anglash va o'zini o'zi anglash)	363

TALABALARDA PEDAGOGIK EMPATIYANI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK SHARTLARI

Tashanova Farida Zoirovna,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti «Psixologiya» kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya. Ta'lim sohasida hamdardlik ijobiy va inklyuziv ta'lim muhitini yaratishda muhim rol o'ynaydi. Pedagogik empatiya, xususan, o'qituvchilarning o'z talabalarini chuqurroq tushunish va ular bilan bog'lanish, qo'llab-quvvatlovchi va boyituvchi ta'lim tajribasini rivojlantirish qobiliyatini anglatadi. Shu bilan birga, empatiya ikki tomonlama ko'cha ekanligini tan olish kerak va talabalar ham pedagogik empatiyani rivojlantirish va kuchaytirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu maqolada biz talabalarda pedagogik empatiyani rivojlantirishga yordam beradigan psixologik sharoitlarni o'rganamiz.

Kalit so'zlar: empatiya, ijobiy, inklyuziv, ta'lim muhiti, pedagogik empatiya, talaba.

Zamonaviy jamiyat yuqori darajadagi umumiy rivojlanish darajasiga ega, yuqori darajadagi professionallik, tashabbuskorlik va ishbilarmonlik, ijodiy qobiliyatlarga ega bo'lgan odamlarga muhtoj. Bu umuman o'quv jarayonini qayta qurishni va uning har bir jihatini, ayniqsa motivatsionni oldindan belgilab beradi. Ma'lumki, muvaffaqiyatning asosi o'quv faoliyati har qanday talaba ushbu faoliyat turiga yuqori darajadagi motivatsiyaga ega. Ta'lim motivatsiyasi muammosi fanning turli sohalarida, shu jumladan ta'lim psixologiyasida an'anaviy tadqiqot mavzusidir. A.K. Markova alohida ta'lim jarayonining motivatsion asoslarini bilish bu jarayonning harakatlantiruvchi kuchini bilish bilan barobar ekanligini ta'kidladi. Hech bir o'qituvchi, hatto juda malakali o'qituvchi ham, agar uning harakatlari muayyan o'quv jarayonining motivatsion asoslari bilan muvofiqlashtirilmasa, kerakli natijaga erisha olmaydi. Aytish kerakki, ta'lim motivatsiyasi muammosi ta'lim psixologiyasining asosiy muammolaridan biridir. Bu holat, bir tomondan, asosiy ekanligi bilan izohlanadi psixologik xususiyatlar har qanday faoliyat, shu jumladan o'rganish ham uning motivatsiyasi hisoblanadi. Boshqa tomondan, o'quv motivatsiyasini boshqarish o'quv jarayonini boshqarishga imkon beradi, bu uning muvaffaqiyatiga erishish uchun juda muhim ko'rinadi. Ushbu muammo hozirgi kunga qadar psixologiya va pedagogikada asosiy bo'lmasa ham, eng muhimlaridan biri bo'lib kelgan bo'lsa, unga juda ko'p ishlar bag'ishlangan (Amonashvili Sh.A, Bojovich L.I., Ibragimov G.I., Ilyin V.S., Markova). AK, Morgun VF, Matyuxina MV va boshqalar) Ta'lim motivatsiyasi muammosini hal qilishning ahamiyati uning ta'lim jarayonini samarali amalga oshirish uchun muhim ekanligi bilan belgilanadi. Ma'lumki, aynan o'qishga nisbatan salbiy yoki befarq munosabat talabaning past yoki yomon o'quv faoliyatiga sabab bo'lishi mumkin. Katta rol o'quvga qiziqishni shakllantirishda, muammoli vaziyat o'yinlari yaratishda, o'quvchilarning bilim zahiralari yordamida yecha olmaydigan qiyinchilik bilan to'qnashishi; qiyinchilikka duch kelganda, ular yangi bilimlarni olish yoki yangi vaziyatda eskisini qo'llash zarurligiga ishonch hosil qiladi. Faqat doimiy keskinlikni talab qiladigan ish qiziqarli. Aqliy kuch talab qilmaydigan engil material qiziqish uyg'otmaydi. O'quv faoliyatidagi qiyinchiliklarni bartaraf etish unga qiziqish paydo bo'lishining eng muhim shartidir. O'quv materialining va o'quv topshirig'ining murakkabligi qiziqishning ortishiga faqat bu qiyinchilikni amalga oshirish mumkin, engib o'tish mumkin bo'lganda olib keladi, aks holda qiziqish tezda pasayadi.

Empatiya, shaxslararo hodisa, boshqa odamlarning fikrlari va his-tuyg'ularini baham ko'rish va tushunish va ularning farovonligi haqida g'amxo'rlik qilishni anglatadi (Zaki, 2014 ; Preston and Waal, 2017 ; Yang va boshqalar, 2018 ; Weisz and Cikara, 2021). Empatiya shaxslararo jarayonlarning muhim tarkibiy qismi ekanligiga keng ishoniladi (Main va boshq., 2017 ; Amicucci va boshq., 2021). Bundan tashqari, tegishli tadqiqotlar bir qator neyropsikiyatrik sharoitlarda empatiya etishmovchiligi natijasida ijtimoiy faoliyatning buzilishini qayd etdi (Shimoni va boshq., 2012 ; Laisney va boshq., 2013 ; Schreiter va boshq., 2013 ; Yang va boshq., 2018).). Odatda ma'lumki, o'qitish - bu o'quvchi va o'qituvchini (Xolper va boshq., 2013) o'z ichiga olgan ijtimoiy shovqin, bu ham empatiyadan ajralmas (Swan and Riley, 2015). Kognitiv va affektiv elementlarni o'z ichiga olgan o'qituvchining empatiyasi (Tettegah va Anderson, 2007 ; Swan and Riley, 2015 ; Goroshit and Hen, 2016) talabalarning ijobiy va salbiy his-tuyg'ularini baham ko'radigan talabalar holatini har tomonlama tushunishni va ularga g'amxo'rlik ko'rsatishni o'z ichiga oladi. talabalar harakatlar orqali (Berkovich va Eyal, 2015 ; Meyers va boshqalar, 2019 ; Ronen, 2020). Hozirgi vaqtda o'qituvchilar ta'limida o'qituvchilarning empatiyasining ahamiyati haqida xabardorlik kuchaymoqda (Swan and Riley, 2015).

O'qituvchining empatiyasi talabalar va o'qituvchilarning rivojlanishi bilan sezilarli darajada bog'liqligi odatda qabul qilinadi. To'plangan dalillar shuni ko'rsatadiki, bir tomondan, o'qituvchining empatiyasi o'quvchilarning ilmiy yutuqlarini (Cadima va boshq., 2010 ; Warren, 2018 ; Ronen, 2020), ularning o'rganish motivatsiyasini (Cooper, 2004), o'qituvchi va talaba munosabatlarini rivojlantirishi mumkin. (Wubbels va Brekelmans, 2005 ; Stojiljković va boshqalar, 2012) va umumiy sinf atmosferasi (Cooper, 2010). Bundan tashqari, o'qituvchining empatiyasi nafaqat talabalarni o'rganishga jalb qilishni rag'batlantirish, balki turli xil kelib chiqishi bo'yicha ijtimoiy adolatga erishishga yordam berishdir (Bullough, 2019). Shuning uchun, aytish mumkinki, ta'lim o'qituvchining hamdardligisiz tugamaydi; agar bo'lmasa, o'qituvchilar talabalarni o'rgatish o'rniga tarkibni uzatishni o'rgatmoqdalar (Swan and Riley, 2015). Boshqa tomondan, o'qituvchining empatiyasi talabalarning rivojlanishiga yordam berishda muhim rol o'ynaydi va ularning kasbiy o'sishiga yordam beradigan o'qituvchilarning shaxsiyatining hal qiluvchi xususiyatidir (Stojiljković va boshq., 2012 ; Zhu va boshq., 2019). Misol uchun, empatiya ijobiy o'qituvchi-talaba munosabatlari va qulay o'qitish muhitini o'rnatish orqali o'qituvchilarning ixtisoslashuvini samarali tarzda osonlashtiradi (Stojiljković va boshq., 2012). Bundan tashqari, ba'zi tergovchilar empatiya uzoq vaqtdan beri o'qituvchilik kasbining markaziy qismi hisoblanganligini ta'kidladilar (Jaber va boshq., 2018).

Umuman olganda, o'qituvchilar uchun empatiyani shakllantirish tadbirlari talabalar va o'qituvchilar uchun ijtimoiy o'zaro ta'sir uchun aniq moslashuvchan funktsiyaga ega. Hozirgacha empatiya aralashuvlari istiqbolli strategiyalarni yaratish va empatiyani ifodalash strategiyalarini oshirishga qaratilgan (Weisz and Zaki, 2017). Biroq, bu aralashuv usullari ta'sirchan natijalar bermadi (Waller va boshq., 2020). Shuning uchun o'qituvchining empatiyasini shakllantiradigan boshqa omillarni aniqlash juda muhimdir.

Empatiya va motivatsiya

Empatiya har doim ham avtomatik emas, balki kontekstga bog'liq (Zaki, 2014). Bundan tashqari, empatiya, boshqa ko'plab psixologik hodisalar kabi, motivatsion komponentni o'z ichiga oladi (Weisz va boshq., 2020). Empatik motivatsiya - bu maqsadga yo'naltirilgan, odamlarni ijtimoiy aloqalar tomon va undan uzoqlashtiradigan ichki kuch (Weisz and Zaki, 2018). Eng muhimi, Keysers va Gazzola (2014) qobiliyat va moyillik farqi empatiyani tavsiflash uchun juda muhim ekanligini taklif qilishdi. Ushbu nazariyaga ko'ra, nafaqat qobiliyat farqi, balki motivatsiya farqi tufayli empatiyada o'zgarishlar bo'lishi mumkin. Xuddi shunday, Ferguson va boshqalar. (2020) empatiya tanlovdir va uni turli yo'llar bilan uyg'otish mumkinligini taklif qildi. Shuning uchun empatik qobiliyatga o'xshab, empatik motivatsiya empatiya jarayonida muhim rol o'ynaydi. Empatik motivatsiyaning tegishli nazariyasi hozirgi kunga qadar empatiya madaniyati haqida yangi tushuncha beradi, ko'plab empatik madaniyatlar tajribaga asoslangan va ifodaga asoslangan aralashuvlar orqali odamlarning empatiya qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan (Weisz and Zaki, 2017).

O'qituvchining empatiyasi: o'qituvchilar e'tiqodlarining potentsial roli

Motivatsiya asosida o'qituvchilarning empatiyasini shakllantiruvchi omillarni aniqlash yangilikdir. E'tiqod motivatsiyaga ta'sir qiluvchi eng muhim omillardan biridir, masalan, erishish maqsadi nazariyasi (Dweck, 1996). So'nggi paytlarda tobora ko'proq tadqiqotchilar empatiya va empatik motivatsiyada muhim rol o'ynaydigan e'tiqodlarga ko'proq e'tibor qaratishdi va ko'plab yutuqlarga erishdilar (Shumann va boshq., 2014 ; Weisz va boshq., 2020 ; Gandi va boshq., 2021). Masalan, Weisz va boshqalar. (2020) empatiyaning moslashuvchanligiga ishonchi ko'proq bo'lgan ishtirokchilar empatik motivatsiya va empatik aniqlikka ega ekanligini aniqladilar. Xuddi shunday, Gandi va boshqalar. (2021) empatiyaning o'zgaruvchanligiga ishongan odamlar ko'proq empatik xulq-atvorni (kamroq tajovuzkorlik) namoyon qilishini xabar qildi.

Xuddi shunday, turli xil ta'lim tadqiqotchilari o'qituvchilarning e'tiqodlari ularning sinfdagi amaliyotiga ta'sir qilishini taklif qilishadi (Kagan, 1992 ; Fang, 1996 ; Mansour, 2009). Masalan, Vang va Yang (2021) shuni aniqladilarki, ko'pchilik STEM o'qituvchilariga tayyorgarlik ko'rishdan oldin rivojlanish haqiqati va muhojir talabalarga nisbatan e'tiqodni rivojlantirish imkoniyati bor. Bundan tashqari, o'qituvchilarning e'tiqodlari sinfdagi amaliyot orqali talabalar motivatsiyasiga ham ta'sir qilishi mumkin. Heyder va boshqalar. (2020) o'qituvchilar matematika tug'ma qobiliyatni talab qiladi, deb qanchalik ko'p ishonsalar, o'zlashtirishlari past bo'lgan o'quvchilarning ichki motivatsiyasi shunchalik past bo'ladi. Ushbu tadqiqotlar, shuningdek, o'qituvchilarning e'tiqodlari va o'qituvchilar amaliyoti o'rtasida yaqin aloqalar mavjudligini ko'rsatadi. Shu sababli, empatiyani o'rganishning umumiy sohasida bo'lgani kabi, biz o'qituvchilar amaliyotiga tegishli bo'lgan o'qituvchilarning empatiyasi va empatik

motivatsiyasiga o'qituvchilarning e'tiqodlari ham ta'sir qilishi mumkinligiga ishonamiz. Yuqorida aytib o'tilganidek, empatik motivatsiya empatiyaning hal qiluvchi ta'sir etuvchi omilidir. Birgalikda biz empatik motivatsiya o'qituvchilarning e'tiqodlari va empatiyasi o'rtasidagi munosabatlarda vositachi rol o'ynashini taxmin qilamiz.

O'z-o'zini anglash:

Pedagogik empatiyaning asosi o'z-o'zini anglashdan boshlanadi. Talabalar o'zlarining his-tuyg'ulari, kuchli tomonlari, zaif tomonlari va o'rganish afzalliklarini aniq tushunishlari kerak. Bu o'z-o'zini anglash ularga o'z tengdoshlari va o'qituvchilari bilan munosabatda bo'lishga, sinfdagi tajribalarning xilma-xilligini tan olishga va qadrlashga imkon beradi. Introspektsiya va o'z-o'zini aks ettirishni rag'batlantiradigan tadbirlar orqali talabalar empatik o'zaro ta'sirlar uchun zarur bo'lgan hissiy aqlni rivojlantirishlari mumkin.

Empatiya boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish va baham ko'rish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Talabalarga istiqbolli ko'nikmalarni o'rgatish, ular sinfdan mavjud bo'lgan turli xil istiqbollarni qadrlashlari uchun juda muhimdir. Talabalarni vaziyatlarni turli nuqtai nazardan ko'rishga undaydigan mashg'ulotlar bilan shug'ullanish ularga tengdoshlari haqida kengroq tushunchani rivojlantirishga yordam beradi, boshqalarning tajribasi va qiyinchiliklariga hamdardlik tuyg'usini rivojlantiradi.

Empatik odamlar ko'pincha kuchli hissiy tartibga solish qobiliyatiga ega. Talabalar boshqalarning his-tuyg'ulariga hamdard bo'lishdan oldin o'zlarining his-tuyg'ularini samarali boshqarishni o'rganishlari kerak. Maktablar talabalarga ushbu muhim hissiy tartibga solish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berish uchun o'quv dasturiga o'z rivojlantirish amaliyotlari, hissiy aql bo'yicha treninglar va stressni boshqarish usullarini kiritishlari mumkin.

Pedagogik empatiyaning asosiy jihati madaniy kompetentsiyadir. Talabalar farqlarni chinakam qadrlashni rivojlantirish uchun turli madaniyatlar, kelib chiqishi va istiqbollari bilan tanishishlari kerak. Inklyuziv o'quv rejasini ishlab chiqish, ko'p madaniyatli ta'lim va turli madaniy tajribalar bilan tanishish talabalarning madaniy jihatdan ko'proq malakali bo'lishiga yordam beradi va ularga hayotning turli qatlamlaridagi shaxslar bilan empatik munosabatda bo'lish imkonini beradi.

Muloqot empatiyaning asosidir. Talabalarga samarali tinglash, og'zaki bo'lmagan muloqot va o'z fikrlarini aniq ifodalash qobiliyatini o'z ichiga olgan samarali muloqot qobiliyatlarini o'rgatish kerak. Talabalar o'z fikrlari va his-tuyg'ularini samarali gapira olsalar, ular tengdoshlari va o'qituvchilari bilan yanada chuqurroq aloqada bo'lish uchun yaxshi jihozlangan bo'ladilar.

Ijobiy namunalar, jumladan, o'qituvchilar va boshqa nufuzli shaxslarning ta'sirini ortiqcha baholab bo'lmaydi. Talabalar o'qituvchilar va maktab xodimlari tomonidan modellashtirilgan empatik xatti-harakatni kuzatganda, ular bu xatti-harakatlarni o'z ichiga oladi va ularni o'zlarining o'zaro munosabatlariga qo'shishi mumkin. Talabalarda empatiyaning qadrlaydigan va rag'batlantiradigan maktab madaniyatini yaratish uning rivojlanishini rag'batlantirish uchun muhimdir.

Xulosa qilib aytish mumkinki, talabalarda pedagogik empatiyaning rivojlanishiga psixologik sharoitlar birikmasi ta'sir ko'rsatadi. O'z-o'zini anglash, istiqbolga ega bo'lish, hissiy tartibga solish, madaniy kompetentsiya, samarali muloqot va ijobiy rol modelini rivojlantirish orqali o'qituvchilar empatik shaxslarni tarbiyalaydigan muhitni yaratishi mumkin. Talabalar o'z tengdoshlari va o'qituvchilarini tushunish va ular bilan bog'lanishni o'rganar ekan, ular ta'lim jarayonida ishtirok etayotgan har bir kishi uchun foydali bo'lgan inklyuziv va qo'llab-quvvatlovchi ta'lim hamjamiyatlarini yaratishga hissa qo'shadilar.

Adabiyotlar

1. Amicucci, G., Tempesta, D., Salvi, F., D'Atri, A., Viselli, L., Gennaro, L. va boshqalar. (2021). 5 kechalik uyquni cheklashning empatik moyillikka ta'siri. *J. Sleep Res.* 30: e13325. doi: 10.1111/jsr.13325
2. Assmann, A. va Detmers, I. (2016). *Empatiya va uning chegaralari*. London: Palgrave Makmillan
3. Baron-Koen, S. va Wheelwright, S. (2004). Empatiya koeffitsienti: Asperger sindromi yoki yuqori ishlaydigan autizmi va normal jinsiy farqlari bo'lgan kattalarni tekshirish. *J. Autism Dev. Buzilish.* 34, 163–175. doi: 10.1023/B: JADD.0000022607.19833.00
4. Batson, C. (2011). Odamlarda altruizm: Oksford stipendiyasi onlayn. *Altruizm Hum.* 10, 1–336. doi: 10.1093/acprof:oso/9780195341065.001.0001
5. Berkovich, I. va Eyal, O. (2015). Ta'lim yetakchilari va hissiyotlar: 1992-2012 yillardagi empirik dalillarning xalqaro sharhi. *Ruhoniy tarbiyachi. Res.* 85, 129–167. doi: 10.3102/0034654314550046